

flexibiliteit toegeschreven bij het vormen van gezinsbanden over de plantagegrenzen heen, ondanks verkoop en migratie. De oorzaak van de huidige problemen van het zwarte gezin moet veeleer in verband gebracht worden met de desastreuze gevolgen van de crisis uit de jaren dertig. Zou Curaçao een uitzondering vormen op dit patroon? De auteur verstrekt inderdaad veel nieuw materiaal over de mogelijkheid om de Curaçaose slaven 'per stuk' te verkopen, terwijl elders (bijvoorbeeld in Suriname) gezinnen of groepen bij verkoop niet uit elkaar mochten worden gehaald. Bovendien bewijst de auteur als eerste heel duidelijk dat Curaçao regelmatig slaven exporteerde. Daar stond echter tegenover, dat de slaven relatief veel bewegingsvrijheid hadden en dat op het eiland gezinscontacten over de plantagegrenzen heen zeker mogelijk geweest moeten zijn. Ook bij verkoop naar elders ging het meestal om jonge, ongehuwde mannen, wier vertrek de bestaande familiestructuur niet echt ontwrichtte. Bovendien waren er onder de Curaçaose Afrikanen en hun nakomelingen relatief veel vrijgelatenen van wie de gezinsbanden niet door het slavensysteem kon worden beïnvloed. Alweer: vele nieuwe gegevens, maar geen nieuwe antwoorden.

Toch is het moeilijk dit pionierswerk te hard te vallen over het ontbreken van een duidelijke analyse. Deze komt immers meestal pas tot stand nadat er een zekere historiografische basis is gelegd. Vóór dit boek van Renkema bestond er in het geheel geen overzicht van de geschiedenis van de Curaçaose landbouw. Door dit boek is er thans wel zo'n basis aanwezig, een zeer soliede zelfs.

P.C. Emmer

J.G.S.J. van Maarseveen, *Nicolaas Gerard Pierson. Handelsman, econoom en bankier. Eerste periode, 1839-1877* (Dissertatie Rotterdam; Voorburg: J.G.S.J. van Maarseveen (Cremerstraat 25, 2274 HG Voorburg), 1981, 317 blz.).

Het boek van J.G.S.J. van Maarseveen over Nicolaas Gerard Pierson (1839-1909) – een dissertatie, verdedigd aan de Erasmus Universiteit te Rotterdam – vormt een welkome en veelzijdige bijdrage. Pierson was immers niet alleen beoefenaar van de economische wetenschap maar ook man van de praktijk, ondermeer directeur van de Nederlandsche Bank en na de dood van W.C. Mees diens opvolger als president. En alsof dat niet genoeg was, is daar nog de politicus Pierson, als minister van financiën in het begin van de jaren negentig de geestelijke vader van een veel bewonderde fiscale hervorming en nogmaals minister van financiën in het door hem geformeerde en voorgezeten 'kabinet der sociale rechtvaardigheid' (1897-1901). Het kan bijna niet anders, of de studie van leven en werk van een zo begaafd en veelzijdig werkzaam man moet tevens uitzicht verschaffen op en inzicht in belangrijke segmenten van de wetenschappelijke en sociaal-economische ontwikkeling van Nederland in de tweede helft van de negentiende eeuw.

De schrijver van het onderhavige boek heeft zich evenwel beperkt tot de periode 1839-1877, die ongeveer afsluit met het in 1875 aan de autodidakt Pierson door de Leidse universiteit verleende eredoctoraat. Weliswaar eindigt Van Maarseveen, in een epiloog, met een korte beschrijving van de verdere levensloop van Pierson, maar die blijft toch voornamelijk beperkt tot een opsomming van functies en publikaties.

Van Maarseveen geeft zijn boek de bovenvermelde ondertitel mee. Ik moet dit wel zo opvatten, dat de schrijver de daarin genoemde drie kwalificaties aanmerkt als kenmerkend voor die eerste levensperiode van Pierson. Toch blijven er ook dan nog bezwaren kleven aan deze ondertitel. Feit is dat Pierson als jongeman een opleiding voor de handel genoten heeft. Men vindt bij Van Maarseveen een treffende beschrijving van de ijver en werklust

van de jonge Pierson om zich de finesses van de katoenhandel eigen te maken, waarbij studiereizen naar Engeland en Amerika niet ontbraken. Maar opleiding tot 'handelsman' is iets anders dan echt dat vak uitoefenen. En van dat laatste – ook dat kan men bij Van Maarseveen lezen – is nauwelijks sprake geweest. Eind 1864 trok Pierson zich al terug uit de handelszaak, die hij samen met zijn compagnon Beckman sinds 1861 dreef en Van Maarseveen constateert: 'Nee, een echt zakenman is Pierson niet geweest' (40). Maar waarom hem dan als zodanig gepresenteerd?

Bankier dan wel? En in deze periode? Van 1865 tot 1868 is Pierson lid geweest van de hoofddirectie van de in 1864 opgerichte Surinaamsche Bank, een instelling met vrij ambitieuze plannen met betrekking tot de ontwikkeling van het betreffende rijksdeel. Van Piersons activiteiten in deze functie blijkt uit Van Maarseveens mededelingen hieromtrent niet veel meer dan dat van zijn hoog gespannen verwachtingen met deze bank betrekkelijk weinig terecht kwam. De met deze bank gelieerde Surinaamsche Immigratie Maatschappij, in 1865 opgericht met het doel Chinese werkkrachten voor de Surinaamse suikerplantages te werven en van welke maatschappij Pierson secretaris was, werd zelfs na korte tijd een volledig fiasco.

Van Maarseveen vermeldt nog een andere bankactiviteit van Pierson in de behandelde periode. Dat is de oprichting in 1865 van de bekende Kas-Vereeniging, een gezamenlijk initiatief van Pierson en G.M.Boissevain, dat gezien moet worden in het kader van de vele bankstichtingen in die jaren. Pierson trad niet toe tot de directie van de nieuwe bank, maar 'bleef... als commissaris de groei van zijn geesteskind nauwlettend volgen' (87). Een erg bezorgde en ongeruste commissaris overigens naar blijkt uit Van Maarseveens citaat uit de notulen van een commissarisvergadering van 1869, waarin Pierson zich erg teleurgesteld uitlaat over de ontwikkeling van de bank. Bij de oprichting had volgens Van Maarseveen voorgezeten om 'ongebruikt kasgeld meer produktief aan de geldcirculatie te laten deelnemen door rentevergoeding aan de deposanten ervan te verlenen' (86). Nu blijkt na enkele jaren na de oprichting van al dat ongebruikte kasgeld in Nederland, dat, zegt de schrijver, 'ongeveer 200 miljoen bedraagt... bij de Kas-Vereeniging slechts 2,5 à 3 miljoen... gedeponneerd' te zijn en dat is – hij citeert weer Pierson – 'slechts zeer onbeduidend' (88). Wanneer men nu bedenkt, dat tegen het einde van de jaren zestig de totale hoeveelheid chartaal geld in Nederland ongeveer 200 miljoen gulden bedroeg, (vergelijk A.M. de Jong, *Geschiedenis van de Nederlandsche Bank*, II, 315 vlg. en III, 644) dan wordt in deze voorstelling òf door Pierson, òf door Van Maarseveen – dat is uit Van Maarseveens tekst niet op te maken – de totale toenmalige geldhoeveelheid in Nederland als 'ongebruikt' of als 'opgepot' beschouwd. De hoeveelheid giraal geld speelde immers destijds nog een zeer ondergeschikte rol. Mocht het Pierson geweest zijn, die van deze voorstelling de auteur is, dan had zijn biograaf toch op het eigenaardig karakter daarvan moeten wijzen.

Dat Pierson teleurgesteld is geweest met de gang van zaken bij de Kas-Vereeniging is duidelijk. Zijn voorstel, blijkbaar eveneens uit 1869, om meer leven in de brouwerij te brengen door middel van een regeling, waarbij rekening-couranthouders een aandeel in de winst krijgen 'naar evenredigheid van het bedrag dat elkeen gedurende het desbetreffende jaar gemiddeld credit heeft gestaan' (88, Pierson-citaat), wordt door de medecommissarissen afgewezen. Van Maarseveen noemt Piersons voorstel vooruitstrevend. Hij zegt niet waarom. Heeft Pierson dan later toch zijn zin gekregen, of hebben anderen het idee overgenomen? De schrijver zwijgt daarover. Zijn beoordeling van Piersons optreden bij de Kas-Vereeniging blijft beperkt tot de mededeling, dat Piersons idealen moesten buigen voor de hardnekkige traditie van met name kleinhandel en particulieren om hun kasgeld het liefst in eigen handen te houden (88). Ik vraag mij af, of Van Maarseveens behandeling

van dat optreden van Pierson bij de Kas-Vereeniging voldoende reden verschaft om hem als bankier te betitelen.

Hetzelfde moet gelden met betrekking tot de door Pierson bij de Nederlandsche Bank beklede functie, althans voor zover het de door Van Maarseveen behandelde periode betreft. Het tweede gedeelte van zijn derde hoofdstuk is getiteld 'Directeur van de Nederlandsche Bank (1868-'77)', maar van dit omvangrijke onderdeel van bijna 90 bladzijden heeft alleen de eerste paragraaf van ruim drie bladzijden strikt genomen wat met deze functie te maken en dan nog hoofdzakelijk, zoals ook de titel van deze paragraaf aangeeft, met het feit van de benoeming als zodanig en de wijze, waarop deze tot stand kwam. Van enige bijzondere prestatie als directeur van de bank, dus als bankier, vernemen we verder niets.

Daarmee wil niet gezegd zijn, dat Pierson voor de kennis van de ontwikkeling van het geld-crediet- en bankwezen in het algemeen en voor Nederland in het bijzonder een onbelangrijke figuur zou zijn geweest. Het tegendeel is waar. Maar hij was dat – en dat blijkt ook duidelijk uit het onderhavige boek – in hoofdzaak als wetenschappelijk beschouwer zoals hij dat ook was ten aanzien van andere onderdelen van de economische wetenschap, haar object en methoden, haar instrumentarium, haar voornaamste leerstukken en geschiedenis. Van Maarseveen heeft gelijk als hij Pierson econoom noemt, want dat was hij en wel in merg en been. En daarom zal de geïnteresseerde in de ontwikkeling van het economisch denken in Nederland het betreuren, dat Van Maarseveen zich ten aanzien van Pierson als econoom de beperking opgelegd heeft diens theoretisch-economische denkbeelden alleen te beschouwen voor zover deze 'relevant zijn voor de politieke geschiedenis van de jaren zestig en zeventig' (1). Hij beoogt niet, zegt hij, een analyse van Piersons 'economische theorieën in absolutistische zin, die uitsluitend gericht is op de economische theorie zonder de wisselwerking hiervan met de externe omstandigheden...' (1) en hij wil van die economisch-theoretische geschriften slechts enkele hoofdlijnen weergeven.

Wanneer derhalve in dit geval de schrijver zich meer bezig wil houden met Piersons 'political economy' en minder met diens 'economics' dan kan men twisten over de vraag, welk aspect voor de econoom Pierson het meest belangrijk of het meest karakteristiek is, men heeft zich bij de keuze van de schrijver neer te leggen. Men kan echter met recht van hem vragen, dat hij de nodige distincties maakt en er zich aan houdt. Van Maarseveen doet dit in onvoldoende mate. Door zijn hele boek heen noemt hij Pierson een economisch liberaal, overigens met een overmaat van adjectieven als jong-, nieuw-, links-, progressief-, conservatief-, radikaal- en zelfs irenisch liberaal, de keuze van welk adjectief dan telkenmale afhangt van het standpunt van Pierson ten aanzien van bepaalde actuele kwesties, waarbij een meer of minder krachtig ingrijpen in het vrije spel der economische krachten in het geding is. Wanneer hij echter zegt (110), dat Pierson uitgaat 'van de waarheid der economische wetenschap, die voor hem geheel gebaseerd is op de politieke beginselen van het economisch liberalisme...', dan is dat een verklaring, waaronder de man, die gezegd heeft de economische wetenschap 'in de eerste plaats om haarzelf wille' (60) te moeten beoefenen en daarbij wil streven naar absolute objectiviteit en 'absentie van alle hartstocht' (60), ongaarne zijn handtekening zou hebben gezet. Hij zadelt immers Pierson ten onrechte of althans te weinig gefundeerd met de meening op, dat de economische wetenschap alleen met vrucht beoefend kan worden en haar resultaten alleen beoordeeld kunnen worden binnen een bepaald geheel van door bepaalde personen gekoesterde idealen ten aanzien van mens en maatschappij.

Van Maarseveen zegt verder van Pierson, dat hij in feite de eerste Nederlandse econoom is geweest die de betekenis van de grensnuttheorie heeft onderkend. Hij heeft die theorie

in Nederland verbreid en de theoretische economie (bedoeld zal zijn: in Nederland) op dit punt diepgaand beïnvloed. De schrijver zwijgt erover, hoe Pierson die nieuwe gedachten in zijn model van het economisch proces heeft verwerkt, of die synthese hem gelukt is en met welke moeilijkheden hij daarbij geworsteld heeft. Vergelijk M.J.H. Cobbenhagen in een herdenkingsartikel, gewijd aan Pierson, in het *Maandschrift Economie*, IV (1938-1939) 197 vlg. Dat had overigens goed gepast in een weergave van de hoofdlijnen van Piersons theoretisch-economische arbeid. Nu zegt hij alleen, dat Piersons economisch liberalisme door die nieuwe waardeleer is bevestigd en versterkt. Hij argumenteert dat door te zeggen dat in de subjectieve waardeleer de vraag van de vrije consument, bij afwezigheid van restricties, het richtsnoer voor het aanbod van goederen op de markt is en tevens de garantie van een maximale behoeftenbevrediging en welvaart. Dit past dan geheel, geeft hij te kennen, in een liberale economische orde, waarin het prijsmechanisme fungeert als het regulerend beginsel van de vrije markt (199).

Ik moet hierbij opmerken, dat die subjectieve waardeleer niets veranderd heeft aan dat prijsmechanisme als regulerend beginsel van de vrije markt. De klassieke economen bestudeerden dat mechanisme ook reeds vanuit die gezichtshoek. Men kan hoogstens zeggen, dat die nieuwe waardeleer het inzicht in de werking ervan verdiept heeft. En ik kan tal van passages uit Van Maarseveens boek aanhalen, waaruit naar voren komt dat Pierson (hij noemt hem) in die gevallen links-liberaal of progressief-liberaal eerder geschokt blijkt te zijn door de gevolgen van de werking van dat prijsmechanisme dan dat hij er vanuit zijn sociaal waardenschema door is gebiologeerd. Een uitspraak als hier naar verwezen kan alleen maar vallen, wanneer men niet scherp blijft onderscheiden tussen 'political economy' en 'economics'. Hoewel Van Maarseveen een hoofdstuk heeft geschreven over Pierson als theoretisch econoom blijf ik van mening dat deze als zodanig maar matig uit de verf komt. Van Maarseveens hoofdlijnen blijven beperkt tot resumé's van Piersons theoretische geschriften, soms goed, soms vluchtig, soms onnauwkeurig.

Met het voorafgaande ontzeg ik het onderhavige boek niet zijn verdiensten. Per slot van rekening is het de schrijver voornamelijk te doen om de positie van Pierson te bepalen in de liberale stroming in Nederland in de tweede helft van de vorige eeuw en met name van de jaren zestig en zeventig daarvan. In die opzet is hij geslaagd. Pregnant komt de persoonlijkheid van Pierson naar voren zoals deze gevormd is door het milieu, waaruit hij voortkwam, door zijn opvoeding, door zijn intellectuele vermogens, zijn enorme werkracht en dadendrang. Treffend beschrijft de schrijver ook Piersons afwisselend meegaan met en terugtrekken van de opkomende verlangens en strevingen op allerlei deelgebieden van het sociale en economische leven van het Nederland van die dagen. Daardoor wordt het volgen van de eerste veertig jaren van de levensweg van deze emotionele, impulsieve, erudiete en sociaal voelende man aan de hand van Van Maarseveen tot een bijzonder boeiende en leerrijke tocht.

De schrijver heeft de goede gedachte gehad onder de bijlagen bij zijn boek naast een overzicht van Piersons geschriften ook een lijst op te nemen van de literatuur, die over hem is verschenen. Zijn boek is meer dan een uitnodiging aan zijn lezers van die literatuur kennis te nemen. Het kan daarbij moeilijk gemist worden.

H.J.M. van de Laar

Joh. de Vries, *Een eeuw vol effecten. Historische schets van de Vereniging voor de effectenhandel en de Amsterdamse effectenbeurs, 1876-1976* (Amsterdam: Vereniging voor de effectenhandel, 1976, 327 blz.).

Joh. de Vries is dan wel niet de oudste, maar zeker de belangrijkste en de meest vruchtbare van de Nederlandse bedrijfshistorici. Ook voor de beoefening van de bedrijfsgeschiedenis in het algemeen zijn zijn verdiensten groot, aangezien immers vooral door zijn initiatief de werkgroep bedrijfsgeschiedenis tot stand is gekomen, die onder auspiciën van de Studievereniging voor sociaal-economische geschiedenis de bedrijfshistorici bijeen wil brengen en de theoretische bezinning over deze tak van de geschiedbeoefening wil bevorderen. Met *Een eeuw vol effecten* heeft De Vries de economisch-historisch geïnteresseerden opnieuw aan zich verplicht. Zoals te verwachten was, geeft dit boek veel meer dan de titel zou doen vermoeden; zowel in de inleiding als in onderdelen van de volgende hoofdstukken kadert hij het gebeuren aan de beurs in de totale financieel-economische ontwikkeling van ons land in en geeft hij zo diepte aan zijn sleutelverhaal.

In het inleidend hoofdstuk geeft De Vries een breed overzicht van de groei van de effectenhandel sinds de zeventiende eeuw en licht hij de lezer in over het ontstaan van beleggingsfondsen, over speculatie en windhandel en worden ook de crises van 1763 en 1772 niet vergeten. De Vries' kennis van de achttiende-eeuwse economische geschiedenis wordt hier op indrukwekkende wijze gedemonstreerd. In het tweede hoofdstuk komen de voorlopers van de Vereniging voor de effectenhandel aan de orde. Het Collegie tot nut des obligatiehandels, in 1787 opgericht, kwam voort uit de behoefte van bona fide obligatiehandelaren om een dam op te werpen tegen speculanten, die door de koersschommelingen tengevolge van de politieke gebeurtenissen hun kans kregen. Dit Collegie nam ook het initiatief voor de uitgave van een prijscourant van effecten, die sinds 1795 verscheen. De noteringen van deze prijscourant, *Beurszigt* genaamd, vertoonden echter dermate ruime marges, dat de behoefte aan de publikatie van de noteringen van de werkelijk gedane transacties bleef. Het *Handelsblad* kwam als eerste in 1832 aan deze behoefte tegemoet, weldra gevolgd door de Nieuwe handel-societeit, die in 1833 door enkele leden van het Collegie werd opgericht en die al gauw haar eigen noteringen samenstelde, gebaseerd op de werkelijke handel, en met een hoogste en laagste koers tot zestienden van procenten nauwkeurig. Deze exactere notering won het, begrijpelijkerwijs, van die van het Collegie. In 1856 richtten het Collegie en de Nieuwe handel-societeit het Algemeen beurscomité voor publieke fondsen op, dat niet alleen de belangen van de effectenhandel, maar ook die van de fondsenhouders zou moeten behartigen. Een jaar later, in 1857, fuseerden Collegie en Societeit tot de Effecten-societeit, die allereerst een organisatie van effectenhandelaren was en wier activiteiten dus op een ander terrein lagen dan die van het Algemeen beurscomité.

Toch bleven wrijvingen niet uit. Zo gebruikten een aantal effectenhandelaren het Beurscomité als vehikel om een actie te beginnen voor een eigen gebouw ten behoeve van de effectenhandel, om op die manier een einde te maken aan de hinderlijke inwoning bij de Koopmansbeurs. Een adres van deze strekking aan de Amsterdamse gemeenteraad had geen succes, ook al omdat de raadsleden daarin de neiging bespeurden tot de vorming van een gilde, dat bovendien ook nog aan het toezicht van de overheid zou zijn onttrokken. Voor de effectenhandelaren was het zaak om tegenover zo'n weerstand de gelederen te sluiten en eendrachtig op te treden, maar het zou nog zes jaren en twee speciaal daarvoor ingestelde commissies duren eer op 12 mei 1876 de Vereeniging voor den effectenhandel als enige algemene organisatie werd opgericht. In de nieuwe vereniging werden de doelstellingen van de oude gecombineerd: het behartigen van de belangen van de effectenhandel (onder